

Ակադեմիա և Կադմ. Աստծո տունը և գիտելիքների տաճարը

Գիտելիքը առաքինություն է: (Մոկրատես)

Անսկիզբ և անժամանակ, անշամանդաղ գիտություն,
Համարձակ տեսողություն, ճշմարիտ էականություն... (Գրիգոր Նարեկացի)

Առասպելները պատումներ են պատմության մասին, դրանց մոտիվները իրենց մեջ պահպանում են
թաքցված գիտելիքները: Դրանց արտահայտումները առաքինության ճանաչողական լույսի
արտացոլանքն են:

Պրոֆեսոր Գ. Վահանյան
արվեստագիտության թեկնածու, Վ. Վահանյան

Ներածություն

Ֆրենսիս Բեկոնը, ընդգծելով նշանակալի բացահայտումների և հայտնագործությունների դերը, նշում է, որ հնագույն ժողովուրդները իրենց հեղինակներին մատուցում էին աստվածային շնորհներ, քանի որ նրանց արարքները «օգտակար էին ամբողջ մարդկության համար» և «գրեթե հավիտենական էին» [3]:

Ըստ Մովսես Խորենացու՝ Արամեհա երկրի անվանումը տվել են հույները՝ ի պատիվ քաջագործ Արամի՝ Հայկի հետնորդի/ժառանգի [1]: Հայկը Բաբելոնից տեղափոխվում և հաստատվում է իր նախնիների հողերում՝ **Ասքանազ** և **Թորգոմ** (Հայկի հայրը) եղբայրների տանը: Հայկը կանգնեցնում է **Աստծո տունը (գիտելիքների տաճար)**, որը ժառանգության իրավունքով փոխանցում է իր թոռ **Կադմին** (**Կադմոս** կամ **Կադմոս**): Ազատվելով Բաբելոնի և Ասորեստանի գերիշխանությունից՝ Փյունիկիայի և Կիլիկիայի հողերն անցնում են Կադմոսի և իր ժառանգների տիրապետության տակ:

Ըստ հին հունական դիցաբանության՝ Կադմոսն ունի երկու եղբայր՝ Փյունիկ և Կիլիկ, և մեկ քույր՝ Եվրոպա [4]: Փյունիկիայի և Կիլիկիայի հողերն իրենց անվանումը ստացել են ի պատիվ Կադմոսի երկու եղբայրների: Ջուսը առևանգում է Փյունիկիայի արքայադուստր Եվրոպային և տանում Կրետե կղզի: Նա մարմնավորում է Եվրոպայի ազգային անձնավորումը: Եվրոպան և Ջուսն ունենում են երեք զավակ՝ Մինոս, Ռադամանտ և Սարպեդոն: Հետագայում Եվրոպան ամուսնանում է **Կրետեի** թագավոր Աստերիոնի հետ, ով անզավակ մահանալով՝ **կղզու իշխանությունը փոխանցում է Եվրոպայի որդիներին**:

Ըստ Հերոդոտոսի՝ Կադմոսն է ստեղծել փյունիկյան գիրը և հունական այբուբենը [5]: Հերոդոտոսը ռացիոնալացնում է Եվրոպայի մասին ավանդազրույցը՝ նրան համարելով Փյունիկիայի արքայադուստր, ում Կրետեի առևտրականները առևանգում են Տյուրոսից (հին հայկական դիցաբանության մեջ **Տիրը** գիտությունների, գուշակության և դպրության աստվածն է): Մինոյական քաղաքակրթությունը (մշակույթը) իր անվանումը ստացել է ի պատիվ Եվրոպայի որդի Մինոսի (կամ Մինասի):

Կադմոսը հիմնադրում է Բեոտիայի մայրաքաղաքը՝ Թեբեն (Հունաստան): Նա քաղաքի բնակիչներին փոխանցում է օրենքներ և ստեղծում իր պետությունը: Ի պատիվ

Կադմի՝ Թեբեյան Ակրոպոլիսը անվանվում է «Կադմեա» (հուն. Καδμεία): Կադմը դառնում է Հունաստանի ամենահզոր տիրակալներից մեկը: Նա առաջինն էր, ով հայտնաբերեց պղինձը: Կադմոսի հարստությունների աղբյուրը ոսկու հանքերն էին, որոնք նա հայտնաբերել էր Թրակիայում և Պանգեայում: Ընդունված է համարել, որ Կադմոս բառի ստուգաբանության հիմքում ընկած են փյունիկերեն «հնագույն» կամ «արևելք» բառերը: Գծային գրերի տեքստերում հանդիպում է ka-du-ma հատուկ անունը [6]:

Ոսկե գեղմ. հնագույն գիտելիքներ

Ոսկե գեղմը (հնագույն գիտելիքները) ոչխարի ոսկե մորթի է, որը դարձել է կոլիսերի բարօրության մոգական առեղծվածային: Վիշապը պահպանում էր այն **Արեսի պուրակում**, որտեղից արգոնավորողները (Յասոնի գլխավորությամբ) այն առևանգում և տեղափոխում են Հունաստան:

Հին հունական դիցաբանության մեջ [4] Ոսկե գեղմը խոյի ոսկե մորթի է, որն ուղարկվել է ամպերի աստվածուհի Նեփելեի կողմից, կամ Հերայի հրամանով՝ Հերմեսի կողմից, կամ հենց Ջեսի կողմից: Ֆրիկսը և Հելլան, դրա վրա ճանապարհ են ընկնում դեպի Ասիայի ափեր (հայտնվում են Կողքիսի ափին, Ասիան Եվրոպայից բաժանող հնագույն սահմանին)՝ փորձելով փրկվել իրենց խորթ մոր՝ **Ինոյի (Կադմի դուստրը)** հետապնդումներից: Ճանապարհին Հելլան ընկնում է ծովը, որը հետագայում անվանում են Գելոսպոնտ՝ «Հելլայի գետը» (ներկայիս Դարդանելի նեղուցը): Ֆրիկսը ժամանում է առասպելական «արևելյան երկիր»՝ Էյա: Այն հետագայում նույնականացվում է Կողքիսի հետ, որտեղ թագավորում էր արևի աստված Էստի որդին:

Ակադեմիա

Ինչպես հայտնի է՝ **Ակադեմիան** (հուն. 'Ακαδημία) **գիտական կազմակերպություն (հաստատություն, միություն) է՝ գիտությունների ակադեմիա, ինչպես նաև ուսումնական հաստատություն:**

«Ակադեմիա» էին կոչում մ.թ.ա. 380-ականներին Պլատոնի կողմից հիմնադրած փիլիսոփայական դպրոցը, որը տեղակայված էր Աթենքում գտնվող համանուն այգում (սրբազան **Չիթենիների պուրակ, համեմատիր՝ Կողքիսում գտնվող Արեսի պուրակի հետ**): Տեղանքն այդպես է անվանվել՝ ի պատիվ դիցաբանական հերոս **Ակադեմոսի ('Ακάδημος)**: Իր պատմական տեղանքում Ակադեմիան կանգուն մնաց մ.թ.ա. 385 թ. մինչև 529 թ., որից հետո Հուստինիանոս կայսրը այն փակեց: Ակադեմիայում ուսումնասիրում էին գիտության այնպիսի ճյուղեր, ինչպես՝ **փիլիսոփայություն, մաթեմատիկա, աստղագիտություն, բնագիտություն** և այլն [4]:

Ակադեմոսը (Հեքադեմ, հին հուն. Πκάδημος, Πκάδημος, **Hekademos** կամ **Hecademos** (Πκάδημος) հին հունական հերոս է, ով Կաստոր և Պոլիդևկ եղբայրներին ցույց տվեց, թե որտեղ է Թեսևսը թաքցնում իրենց առևանգված քույր **Հեղինեին** (համեմատիր՝

Եվրոպայի առևանգումը Ջևսի կողմից, որտեղ Կադմոս, Փյունիկ և Կիլիկ եղբայրները այդպես էլ չեն կարողանում գտնել իրենց չքնաղ քրոջը): Հենց նա է Դիոսկուրներին պատմում, թե որտեղ են թաքցնում Հեղինենին:

Հեղինե

Հեղինե Չքնաղը (Տրոյայի, Սպարտայի, հին հուն. Πλένη, Πλένα) հին հունական դիցաբանության մեջ [4] համարվում է կանանցից չքնաղագեղը: Պիրիֆոյի օգնությամբ Ատտիկեի հերոս Թեսևսը առևանգում է Հեղինենին Սպարտայից, երբ նա դեռ 12 (ըստ որոշ աղբյուրների՝ 10) տարեկան էր: Թեսևսի կողմից Հեղինեի առևանգման մասին հին հունական դիցաբանության մոտիվները իրականում հանդիսանում են Ջևսի նմանօրինակ հանդուգն արարքի կրկնությունը (Կադմի քրոջ՝ Փյունիկիայի արքայադուստր Եվրոպայի առևանգումը): Կադմի դուստրը՝ Ինոն, որոշակիորեն հարաբերակցվում է Ոսկե գեղմի (հնագույն գիտելիքների) հետ. նրա եղբայրներ Կաստորը և Պոլիդևկը, որոնք հիշատակվում են «Ողիսականում» (Հադեսի նկարագրության մեջ Կաստորը և Պոլիդևկը անվանվում են Թինդարիդներ՝ Լեդայի ամուսին Թինդարեոսի որդիներ), մասնակցել են դեպի Կոդքիս կատարած արգոնավորդների արշավին, ովքեր ցանկանում էին հափշտակել **Ոսկե գեղմը**: Ըստ առավել տարածված կարծիքի՝ Կաստորի հայրը Թինդարեոսն է, իսկ Պոլիդևկինը՝ Ջևսը, ինչի հետևանքով առաջինը մահկանացու է, իսկ երկրորդը՝ անմահ: Նրանք ազատում են Հեղինենին և վերադարձնում Թինդարեոսի տուն: Հետագայում, երբ Մենելայոսը բացակայում էր Սպարտայից, տրոյացի արքայազն Պարիսը առևանգում է նրա կնոջը՝ Հեղինենին, ինչը սկիզբ է դնում Տրոյական պատերազմին: Հեղինեի առևանգման ժամանակ Մենելայոսը այցելում է Կրետե [9;10]:

Հայկի թոռը, Օդինը և սկանդինավյան ռունագրերը

Ըստ հեղինակների՝ **Ակադեմիա** (որպես գիտական հաստատություն կամ գիտելիքների տաճար) եզրույթի ստուգաբանությունը հանգեցվում է Հայկի թոռ Կադմոսի անվանը, ով իր նախնիների (Ասքանազ և Թորգոմ) տան գիտելիքների տաճարի տիրակալն էր: **Ասքանազից** ծագել են **ասերը**, իսկ **Թորգոմից՝ վաները**: Ըստ հին սկանդինավյան դիցաբանության՝ Սկանդինավիայի թագավորներ Օդինը և Նյորդը, ինչպես նաև այլ իմաստուններ, հերոսներ ու աստվածներ ծագել են **ասերից** և **վաներից** [4]: **Աս Օդինը համարվում է սկանդինավյան ռունագրերի ստեղծողը**: Հունական արգոնավորդները հափշտակում են Ոսկե գեղմը (հնագույն գիտելիքները, որոնք արյամբ գրված էին ոչխարի կաշվի վրա) Կոդքիսից (Կովկաս):

Ջևսի հրամանով Պրոմեթևսը գամվում է Կովկասում գտնվող ժայռերին, քանի որ նա համարձակվել էր անկիրթ և «վայրենի» մարդկանց փոխանցել հնագույն աստվածային գիտելիքները. կրակ ստանալու միջոցը, ինչպես նաև գրերը և մշակութային այլ արժեքներ [11]:

Անկիրթ հին արքայադուհիները, սպանելով Արատտայի (արևի և սուրբ ծեսերի երկիր) թագավորին, առևանգում են նրա կնոջը՝ չքնադագեղ թագուհի Աստղիկին (ըստ Մ.Խորենացու «Հայոց պատմության»՝ Աստղիկը Վահագնի հարսնացուն է [1]), ով արքայա-շումերական և բաբելոնյան դիցաբանություններում փոխակերպվել է Աստարտայի կամ Աշտարտայի [12]:

Իրենց նախնիների տարածքում հնագույն ասերը և վաները հիմնադրում են Միտանի (հայ.՝ «մի տուն», հմմտ.՝ Մինոս կամ Մինաս) երկիրը: Միտանիի մայրաքաղաքը Վաշուկանին է: Ըստ հեղինակների՝ այն հանդիսանում է հին հայկական Վասպուրականի («կենած ջրի այգի», «Շղեմական այգի», որտեղից սկիզբ են առնում բիրլիական չորս գետերը) ասորա-հուրիա-արքայական փոխակերպումը: Այն համանուն տարածք է Վանա լճի շրջակայքում (հմմտ.՝ Վանա թագավորություն, Բիայնիլի, Ուրարտու կամ Ուարարտու) [8]:

Բնափիլիսոփայության և մետաֆիզիկայի առաջին փիլիսոփայական ուսմունքը (գետեղված «Վահագնի ծնունդում»), հնագույն իմաստունների՝ Կադմի աշակերտների ամբողջական փիլիսոփայական հայեցակարգը հիմք է հանդիսացել հին հույն փիլիսոփաների նախնական գիտելիքների, ինչպես նաև գրի տարբեր համակարգերի ստեղծման համար՝ նպատակ ունենալով վերհանել, հավաքագրել, պահպանել և փոխանցել թաքցված գիտելիքները [7]: Հենց հնագույն գիտելիքներն են, որ Կադմոսի կողմից հունական այբուբենի ստեղծումից և Կողքիսից Ոսկե գեղմի հափշտակումից հետո թարգմանվել են հունարեն՝ դառնալով հույների ժառանգությունը, ինչը նրանց հնարավորություն տվեց գերիշխող դիրք զբաղեցնել Եվրոպայում և Ասիայում ավելի քան հազար տարիների ընթացքում: Գիտելիքը դարձավ ուժ:

Հասկանալի պատճառներով հույները թաքցրել են «ակադեմիա» եզրույթի ծագման սկզբնաղբյուրները, իսկ այնուհետև դրանք փոխարինվել են: Ասքանազի և Թորգոմի տան մշակութային շատ արժեքներ, ինչպես նաև չքնադագեղ թագուհիներ և արքայադուհիներ պարզապես առևանգվել են այլ ազգերի ազդեցիկ հերոսների կողմից, որոնք մշակութային և գիտության ասպարեզում ետ էին մնում:

Եզրակացություն

Հայաստանը միայն քրիստոնեությունն առաջինը ընդունած երկիրը չէ. այն առաջին երկիրն է, որտեղ կանգնեցվել է գիտելիքների տաճարը՝ առաջին ակադեմիայի նախատիպը, որտեղ մեծարվում և պահպանվում էին գիտությունները, իմաստությունը, գիտելիքները, հավատը և պատգամները: «Անսկիզբ և անժամանակ, անշամանդաղ գիտության» երկիր, «համարձակ տեսողության, ճշմարիտ էականության» երկիր [2]:

Օգտագործված գրականություն

1. Խորենացի Մ. Հայոց պատմություն, Երևան: Հայպետհրատ, 1961թ., 700 էջ
2. Նարեկացի Գ. Մատյան ողբերգության, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, Երևան: Մուղնի, 2003թ.
3. Бэкон Ф. Сочинения в 2 томах. Том 2. Москва: Издательство «Мысль», редакция философской литературы, 1978г., стр. 77.
4. Мифы народов мира. Энциклопедия. гл. ред. Токарев С.А. Москва: Издательство «Советская Энциклопедия», 2008г. 1147 с.
5. Herodotus. The History. 9 Books. "Nauka" Publishing House: Leningrad, 1972, <http://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=1295575909>
6. Vahanyan G. The Role of Rock Art Clusters in Mythology, Religion and Magic: the Concept of the Knowledge Spiral. EXPRESSION N°10. Quaterly e-journal of Atelier in Cooperation with UISPP-CISNEP. International Scientific Commission on the Intellectual and Spiritual Expressions of non-literate Peoples, December 2015.
7. Vahanyan G.A. The Beginning of natural philosophy and metaphysics in the rock art of Armenia. UISPP - International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences (Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques) World Congress "Atapuerca", 1-7 September 2014, Burgos, Spain, EXPRESSION N°6, International Journal of Art, Archaeology & Conceptual Anthropology, August 2014.
8. Vahanyan G.A., Vahanyan V.G. Araratian Rock art as a paradigm of communication and visual arts in the past and future. The XXIVth Valcamonica Symposium "Art and Communication in pre literacy societies". Capo di Ponte - Valcamonica, 13 - 18 July 2011, Italy.
9. Vahanyan V.G., Vahanyan G.A. Armenian Pleistocene Rock Art as Origin of the Universal Visual Motifs of the Indo-European Myths. IFRAO Congress 2010 "Pleistocene Art of the World", 6–11 September, Tarascon-sur-Ariège and Foix (2010), France.
10. Vahanyan G.A., Vahanyan V.G. Intercultural relations between Old Europe and Old Armenia. XXIII Valcamonica Symposium 2009, Italy. Making history of prehistory, the role of rock art, 28 October - 2 November 2009.
11. Vahanyan G.A. About model of searching, identification, measurement and valuation of the main source of human identity. Colloquium UISPP-CISENP "The Intellectual and Spiritual Expressions of Non-Literate Peoples". UISPP - Union Internationale Des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. CISENP – International Scientific Commission "The Intellectual and Spiritual Expressions of Non-Literate Peoples", 22-23 Oct. 2007, Paris.
12. Vahanyan G.A., Stepanyan A. Prehistoric art in Armenia: new discoveries, new interpretations and new methods of research. XXI Valcamonica Symposium 2004 "Prehistoric and Tribal Art: New Discoveries, New Interpretations, New Research Methods", Darfo Boario Terme (BS), September 08-14, 2004, Italy.